

ničnimi stih naravnost sentimentalna (n. pr. *Carmen*, *Popotna pesem*, tudi *Requiem* in dr.). Največkrat, in v tem je estetski uspeh pričujoče zbirke, pa sta oba osnovna elementa v eni pesmi vendarle tesno prepletena, tako da sta zdaj v boljšem, zdaj spet v slabšem sorazmerju in formalnem okviru prisotni obe plasti. Šele zdaj postane Menartov svet resnično popoln in zaokrožen; lirizem se prepleta z intelektualno ostrino, sentiment z ironijo, emocionalna vibracija z asketsko disciplino, bolečina z ironijo. Takšne harmonične in estetsko čiste pesmi so predvsem na začetku posameznih razdelkov (n. pr. *Atlant*, *Nož na kmečki mizi*, *Samotna pot*, *Pregled*, *Domovina*, *Večerni avlobus*, ljubki *Croquis* in dr.), najboljše med njimi, resnične lirične mojstrovine, kjer je Menart s kozmopolitsko velikopoteznostjo posegel po nenavadnih motivih izven intimnega sveta, kjer se je z moralno resnobljostjo polotil problematike, ki zadeva dandanašnji svet kot celoto in kjer je verz izredno rafiniran, pa so razvrščene na drugi strani zbirke: *L'Arc de Triomphe*, *Piccadilly Circus*, *Rieserad* in *Droh*. Te pesmi so verjetno dosedanji najvišji dosežek Menartove lirike in po pravici sodijo med najboljše stihe sodobne slovenske poezije.

Dvojna vsebina Menartovega pesniškega sveta, ki pa se v najboljših stihih zlije v eno: bolečina, ki ji je ime deziluzionizem, in njena spremljevalka, uporna ironija, ki bi jo naj prekrila in nadomestila, a ji to ne uspe, ker je zaupanje večje kot negacija — ta duhovna bipolarnost je torej Menartova osnovna poetska izpoved in hkrati tudi odločilno merilo za estetsko ravnotežje v posameznih pesmih. Deziluzionizem je v sodobni liriki pogost pojav, toda skoraj vedno je omejen na en sam pol — na resignacijo in nihilizem. Menartov temperament, iskriv in duhovit, naivno zaupljiv in naivno kritičen obenem, in pa Menartova neomajna, naravnost frapantna poštenost do doživetja in lirične izpovedi sta omogočila, da je za sodobnega človeka, posebej za pripadnika mlade generacije eksistenčno važen pojav deziluzionizma dobil v slovenski poeziji kompleksno in tudi življenju pravičnejšo podobo. Zato Menartova lirika prerašča pomen intimne izpovedi posameznika in zato je od začetka do konca enovita, pa čeprav sega razpon njenih tonov od vulgarnosti do sentimentalne romance in čeravno imajo posamezni stih različno estetsko ceno.

Ob tej poglobitvi ugotovitvi seveda ne zbledi dejstvo, da Menart mojstrsko obvlada svoj poklic, da je struktura njegovega verza funkcionalno zraščena z vsebino in da je torej kljub realistični metaforiki in tradicionalni poetiki, ki upošteva celo dandanašnji tako zaničevano rimo, moderna v globljem pomenu besede in po čudni logiki v sodobni hipertrofiji tako imenovanega modernega stiha docela nekonvencionalna. Tudi to razodeva, da se je Menartova lirika v celoti porajala iz globokega *spoštovanja* do poezije, zato pa je, po odzivu sodeč, upravičeno vzbudila *zaupanje* v poezijo.

Mitja Mejak

MARJAN KOLAR, PRAZNO NEBO

Ob prebiranju novejših slovenskih proze ima človek pomisleke, kakor hitro se ustavi ob vprašanju, koliko miselnost oziroma literarne tendence naših mlajših pisateljev še konvergirajo s splošnodružbeno podobo našega časa. Tako imenovani avantgardizem moderne literature prerašča z izrazitim individualizmom, z abstraktnostjo in s cinizmom tisto zdravo realistično tradicijo v

naši kulturi, ki je v preteklosti krepko pomagala ustvarjati pojem slovenstva in se veže na umetnost klasične dekadence. Beg od stvarnosti, od vsakdanjosti v čisto estetiko se je sicer sporadično pojavljal že od začetka 19. stoletja (to pa seveda prej in močneje v deželah z bolj razvito kulturo kot pa pri narodih s kulturnim zaostankom) in se do danes v svetu umetnosti že utrdil, ker ima za sabo preteklost in razvoj. Pomeni nam literarnoteoretični pojem, čeprav izrazi, kot so avantgardizem, antiroman in podobno, s katerimi skušajo v svetu poimenoovati ta nadmoderni literarni tok, le slabo zadevajo bistvo pojma. Če pa se je taka abstraktna književnost že uveljavila, pa s tem še ni rečeno, da to ni izpoved tiste intelektualne plasti, ki pred težkimi problemi vsakdanjosti beži v svet čiste estetike, ker nima ne moči ne poguma, da bi se s to stvarnostjo spoprijemala. Tudi za slovensko beletristiko se včasih zdi, da ta abstraktnost, ki je posledica take moralne nemoči, postaja že edinoveljaven ali vsaj najbolj veljaven postulat umetniškega ustvarjanja, apologija modernosti za vsako ceno, stalni spremljevalec pa ji je strah pred tradicijo in konservatizmom. Res pa je, da je na Slovenskem umetnost te vrste bolj moda in popuščanje tujim literarnim vplivom kot pa stvar življenjske impotence. In še nekaj: kolikor bolj je pisateljeva miselnost velemestna miselnost, tem prej to ni več samo moda, ampak tudi resnično estetsko prepričanje.

Take misli se vsiljujejo ob marsikaterem novejšem literarnem delu in tudi ob novelistični zbirki Marjana Kolarja *Prazno nebo*,* v kateri pa se ti literarnostetski vplivi zahodnoevropske umetnosti zanimivo srečujejo z vsakdanjim življenjem samim, ki ga avtor v majhnem provincialnem mestu opazuje, živi in prebavlja v vsej njegovi pestrosti. Ta konkretna, realistična podoba malomeščanskega življenja, kolikor sije skozi avtorjevo čustveno prizadetost ob človeških odnosih v tem okolju, skozi njegovo miselno razgibanost in skozi obilje asociacij, daje novelam svežost ter življenjsko dozorelost in prav zaradi tega zasluži zbirka pozornost.

V knjižici je objavljenih šest novel, ki vse skupaj niso harmonično zgrajena celota, to najbrž prav zaradi tega, ker se je avtor pri ustvarjanju gibal v obsežnem trikotniku med meglenim tipiziranjem, objektivno konkretnostjo in lastnim izpovedovanjem. Prva novela z naslovom *Tihožitje* tenkočutno prikazuje propadlega umetnika slikarja, ki je nekoč kazal močan umetniški dar, a mora sedaj risati svete podobe za župnika. Črtica *Nepravilni trikotnik* je sicer nekoliko prisiljeno postavljena v prihodnost, a je vendarle impresivna slika majhnih ljudi z velikimi bolečinami. Novela *Slovenske zgodbe* je mozaik zgodbic o majhnih slovenskih ljudeh, o njih veselih in žalostnih dogodkih, ki pa vse skupaj razkrivajo bolj tragično kot spodbudno tipičnost slovenstva. Skupni objekt teh treh novel je mali človek, ki mora prenašati usodno bolečino in — zlasti v prvih dveh primerih — mučno težnjo, da bi to bolečino izrazil. Med te tri zgodbe pa je postavljena novela z naslovom *Nagrada za ljubezen*. To je izrazito realistična slika malomeščanskih povprečnežev, ki jim je pridobitništvo in uživanje glavni življenjski cilj. Svet teh malomeščanov je svet lepih oblek, prepovedane ljubezni in filmskih zgodb, svet, ki se vrti okoli manjše ali večje plače in nižjih ali višjih cen v trgovinah, svet opravljanja in zavisti; ženske tega sveta se titulirajo z gospemi in

* Marjan Kolar, *Prazno nebo*. Zbirka Tokovi časa. Državna založba Slovenije. Ljubljana 1961. Opremil Jože Brumen.

se kot take tudi skušajo obnašati, čeprav so njihovi možje partijci. Za vsem tem zunanjim bliščem in težnjo po uveljavljanju pa se skrivata pomilovanja vredna vsakdanjost majhnega mesta in duševna plitkost. Iz istega okolja je vzeta novela *Študija glave*. To je spet realistična podoba podeželskega gimnazijskega ravnatelja, čigar glavno »poslanstvo« je odgovarjati na številno pošto in udeleževati se najrazličnejših sestankov. Precej primitivno politično vzdušje v mestecu ga utesnjuje, mučijo ga tudi družinske težave — sin mu v študiju peša —, vendar mu pa vse to ne jemlje delovnega optimizma in vere v človeka, ki se na koncu novele strne v besedah, namenjenih dijakom: »Ne bodite ljudje. Vsak od vas naj bo človek. Človek — to je končni smisel vsega.«

V predzadnji noveli *Tuberani* je pisatelj spet s tenkim čutom za tragičnost naslikal nekaj usod v bolnišnici za tuberkulozne bolnike, kjer ljudje umirajo po nekem vrstnem redu — in s smrtjo ali pa že pred njo je tudi ljubezni konec. Torej ljubezen in smrt. Dva odločilna momenta v človeškem življenju, s katerima ima vsak mislec toliko opraviti. In če je ljubezen že sama po sebi boleča, je pa še tembolj tragična ob pričakovanju smrti. Zdi se, da je avtor v to novelo položil mnogo svojega intimnega strahu in da se skrivajo v njej trpka lastna doživetja. Zato je lirizem v tej skici elegičen in prepričljiv, v bistvu pa uglašen na isto struno kot pripovedovanje v zadnji in naslovni noveli *Prazno nebo*.

To je najbolj avtobiografsko delo cele zbirke. Glavna oseba je študent Mato, ki dolgo študira in piše zgodbe; sicer pa je novela prežeta z mračnim vzdušjem in natrpana z vsakovrstnimi motivi: mučne razmere v očetovi družini, v kateri so lepi trenutki tako redki kot »ocvirki v siromakovi pogači«, notranji boj med ljudmi, ki naj bi se ljubili, in drzna čutnost, doživeta in pogumno odkritosrčna, pa še rahla ironija na politično aktivistovstvo v majhnem mestu in razočaranje nad ljudmi. Pisateljevo nebo je prazno, brez pravega življenjskega smisla, zakaj vse sproti se mu je podiralo, ostale so le ženske kot klavno nadomestilo za izgubljene ideale. »Mato je dolgo veroval skupaj z materjo, toda ko je njej ostal samo bog, je postavil Mato na oltar Ruse, potem so padli tudi oni. Ostala je domovina, toda domovina je bila prevelika, da bi ga mogla pobožati, če je bil zelo sam. Mojca, Daniela, Inge in dekleta z violično šminko? Na ženskih trebuhih ni bilo boga« (str. 169). Tako zbirka prav na svojem zaključku sublimira v odkrito izpoved, v fatalistično predanost življenju in ljudem. V političnem smislu tak nazor sicer izzveni kot brezidejnost, je pa v širšem človečanskem smislu vendarle idejnost, ki pa je zgubila orientacijo. Tak nazor pa seveda ni avtorjev specifični nazor, ampak je značilen za širši krog naše povojne inteligence, ki je morala prebresti že marsikak svetovno-nazorski in politični vrtinec. Miselna struktura Kolarjevih novel je tedaj izpovedovanje avtorjeve generacije, ki spričo politične in ideološke zmedenosti v svetu tem bolj ceni človeka in tem močneje grabi po lepota življenja. Ta miselnost pa je v zbirki podana s toliko prefinjenim pisateljskim izrazom in s tako estetsko mero, da novele sugestivno učinkujejo tudi po oblikovni plati.

Če je torej zbirka, kot je bilo že zgoraj povedano, zmes meglene abstraktnosti in žive konkretnosti, je vendarle treba poudariti, da Kolar v vseh, posebno pa še v treh ali štirih novelah izraža sodobnega človeka, ki je resničen, ki stoji sredi življenja. Potemtakem pisatelj navzlic rahlemu spogledovanju z avantgardistično estetiko ne beži od stvarnosti, pač pa je trdno zasidran v njej ter kljub nekoliko neurejenemu umetniškemu konceptu tako z oblikovne kot

z miselne strani podaja neko podobo te stvarnosti in hkrati odkrito izraža sebe. Zato pa je njegovo pisateljstvo prav blizu tistemu, kar naj bi bilo moderna verzija naše klasične in tipično nacionalne literature. In tudi če so katere od novel prepletene z rahlo satiro na razmere pri nas in na ljudi, ki tem razmeram dajejo barvo in ton, je vendar — ali pa celo prav zato — obravnavana zbirka v družbenem smislu pozitivno dejanje.

Če bo Kolar svoj talent, ki je sicer še mlad, a je nesporen, razvijal v tej smeri, torej v konvergentnosti z našo nepotvorjeno resničnostjo, se utegne močno razviti in mu bo njegov knjižni prvenec le začetek uspešne poti.

Jože Šifrer

JARA RIBNIKAR, VRNIL SE BOM

V sodobni jugoslovanski prozi se problematika sodobnega življenja in razvoja povojnih človeških medsebojnih odnosov pojavljata razmeroma redko. Dejstvo je, da del sodobnih jugoslovanskih pisateljev vse prerad ostaja v naši polpreteklosti med obema vojnama in v herojski dobi osvobodilnega boja. V tej tematiki se danes pogumno opredeljujejo in ločujejo heroizem in zablode. Saj je ta doba v naši nedavni zgodovini dandanes že tako jasna in nedvoumna, da tudi nihče od tistih, ki je niso zares doživljali, ampak jo skušajo samo literarno podoživljati in upodobiti, ne more pri njeni oceni mnogo pogrešiti in veliko tvegati. Hkrati pa imamo razveseljive pojave, da se s to dobo naše polpreteklosti dokumentarno in literarno ukvarjajo avtorji, ki so prijeli za pero brez kakih posebnih literarnih pretenzij, a priznati je treba, da so njihovi teksti dostikrat vse kaj več kot samo avtentičen dokument, da se po neposrednosti, iskrenosti in doživetosti ne le lahko merijo s prej omenjenimi literarnimi doživljanji in upodobitvami, ampak so po teh lastnostih nemalokrat pred njimi.

Nihče ne bi mogel trditi, da je nastalo že dovolj del s tematiko iz osvobodilnega boja; nasprotno, tekstov s to tematiko bo vedno premalo in sedanji kakor tudi bodoči pisatelji se bodo nujno morali vračati v eno najtežjih in najmarkantnejših obdobij naše preteklosti. Prav tako pa je nedvomno res, da tudi dandanašnji boj za oblikovanje novega človeka in njegovih medsebojnih odnosov kliče po umetniški obdelavi. Zakaj se to le prereditko dogaja, nam utegnejo pojasniti Cankarjeve besede iz predgovora h *Gospe Judit*, ki so v tem primeru bržkone veljavne tudi danes: »Zdaj jedo bel kruh narodove hvaležnosti in drugih pozemskih dobrot... in kdo bi zameril človeku, če se greje za gorko pečjo, namesto da bi stal zunaj v dežju in viharju...«

Med tiste pisatelje, ki so toliko moralno zreli in odgovorni, da stoje v »dežju in viharju« našega sodobnega življenja, moramo šteti srbsko pisateljico Jaro Ribnikarjevo. To mesto si je pridobila z romanom *Nedovršeni krog* (1954), v katerem obravnava težka leta, ki jih je po osvoboditvi povzročila resolucija informbiroja in njene posledice, utrdila si ga je z novelami, najbolj pa z romanom *Zakaj imate iznakažen obraz* (Zašto vam je unakaženo lice, 1956), ki nosi v nedavno objavljenem slovenskem prevodu najbrž po dogovoru z avtorico naslov *Vrnil se bom*,* kot ga nosi tudi po tem romanu posneti film (Bosnafilm, 1958).

* Jara Ribnikar, Vrnil se bom. Roman. Založba Obzorja. Maribor 1960. Str. 191. Prevedel Jože Kastelic.